

Oslo, 18. juni 2001

KLOKKESPILL TIL OSLO DOMKIRKE

... til et klokkespill har kirken i 1924 mottatt en testamentarisk gave på kr 60.000,- fra arkitekt I. O. Hiort...

Sitatet er hentet fra boken "Vår Frelzers Kirke" av Arno Berg og Bernhard Hagtved. Den er en innføring i Oslo Domkirkes historie og kom ut til den store restaureringen av kirken ved Oslos 900-års jubileum i 1950.

Undertegnede er utdannet organist og kordirigent fra Norges Musikkhøgskole. Jeg har arbeidet som kirkemusiker inntil jeg for snart to år siden valgte å gå nye veier. Da jeg i januar 2000 tok fatt på studiene ved Den Skandinaviske Klokkenist-skole i Løgumkloster på Sønderjylland, var det første gang i historien at nordmenn begynte å studere kunsten å spille på klokker. Vi er nå fire norske studenter ved skolen. Bakgrunnen klokkeniststudiene er det nye konsertklokkespillet på taket av Oslo Rådhus. Med Nordens største klokkespill hadde de ønske om klokkespillkonserter og større variasjon i det automatiske spillet. Derfor valgte Rådhusets forvaltningstjeneste å besørge min utdanning og engasjere meg som klokkenist.

På grunn av mitt arbeid med klokkespillet ble tanken om et instrument også til Oslo Domkirke raskt etablert. Svært mange byer har klokkespill i sine kirketårn. I Norge fikk Stavanger Domkirke sitt klokkespill i 1922. Hver dag gjennom 70 år har man kl 1100 kunnet høre klokkespillmusikk fra denne kirken. Senere har både Sandefjord kirke, Bragernes kirke i Drammen, Molde Domkirke og Nidarosdomen fått sine klokkespill. Et klokkespill i toppen av vår domkirkes vakre spir, reist av Kristiania Sparebank i 1849-50, ville være et klingende smykke både for Domkirkens rike musikkliv, en av byens mest pittoreske parker i kirkeristen og Stortorvets markeder. Det ville bli et instrument til bruk ved gudstjenester og kirkelige handlinger og til konserter. På søndager og andre høytidsdager kunne kirkegjengerne bli møtt av musikk fra klokkespillet og etter gudstjenestene kunne man invitere til klokkespillkonsert på Stortorvet eller i parken bak Domkirken. Ved brylluper kunne man møte brudefolket og gjestene med festmusikk fra tårnet.

Reiser man rundt i Europa, finner man mange steder en sterk tradisjon for klokkespillkonserter. Særlig i Holland, Belgia og Frankrike er disse konsertene svært populære. Repertoaret favner vidt og består av musikk skrevet originalt for klokkespill, arrangementer over kjente klassiske verker samt variasjoner og improvisasjoner over både religiøse og verdslige folkeviser. Vi er nå i ferd med å etablere en norsk tradisjon. På Stortorvet arrangeres det jevnlig markedsdager. Byen arrangerer "Sangen og musikkens dag" og bilfrie dager i sentrum. Klokkespillet ville være et naturlig innslag i det folkløst liv ved slike evenementer.

Nylig ble stiftelsen "Oslo kirkemusikkfestival" etablert. Med både biskop og domprost i styret arrangerer stiftelsen årlige festivaler med Oslo Domkirke som base for kirkemusikklivet i Oslo sentrum. Ved den første festivalen i mars 2001 spilte jeg en konsert på klokkestøper Olsen Nauens transportable konsertklokkespill. Under de kommende festivaler ville det være naturlig å benytte Domkirkens eget klokkespill.

Tanken om et klokkespill er ikke ny. Domorganist Terje Kvam har drømt om et instrument i tårnet fra han begynte sin tjeneste i Domkirken på begynnelsen av 1980-tallet. Da Domkirkens økonomi for tiden ikke tillater annet enn drømmer, begynte jeg å arbeide med tanken på om noen ville gi et klokkespill - til glede for både kirken og byen. I boken "Vår Frelzers Kirke" kom jeg over informasjonen om at det i 1924 ble gitt en gave på hele 60.000,- øremerket klokkespill. Dette kan ha sammenheng med at skipsreder Bergesen to år tidligere gav klokkespill til Stavanger Domkirke eller 300 års markeringen av at Christian IV etter bybrannen i 1624 flyttet byen og gav den nytt navn. Dersom pengene fra 1924 fremdeles fantes, ville man i dag hatt mer enn nok til instrumentet. For en tid tilbake forsøkte jeg derfor å finne ut hvor disse pengene var blitt av. Dette gav meg en usedvanlig historie:

Boken forteller: *"Til et klokkespill har som nevnt kirken i 1924 mottatt en testamentarisk gave på kr 60.000,- fra arkitekt I. O. Hiorth, men rentene av denne donasjon oppbevares ennå av hans arvinger."*

Jeg ville først søke etter arkitektens familie. En telefonrunde til Riksantikvarens bibliotek, Oslo Folkeregister, Oslo Arkitektforening, flere biblioteker og osloborgere med navnet Hiort gav dessverre ingen resultater. Ingen av de jeg snakket med visste hvem arkitekten var (sic!). En telefon til klokkestøper Ole Christian Olsen Nauen førte meg omsider til arkitektens barnebarn, Ola Petter Hiort. Så fikk jeg historien om arkitekten bak bl.a. Norges Banks gamle bygning, Kunst og håndverksskolen, Kunstindustrimuseet, Nasjonalgalleriets fløyer og den gamle Sjøfartsbygningen. Barnebarnet fortalte meg også historien om hvor pengene var blitt av. Arkitektens enke skulle leve på rentene av donasjonen, men hun ville ha mer penger. Legatet ble frigitt og gav en til Oslo Domkirke forsvant. Slik forble klokkespillet kun arkitektens drøm – helt til...

En av byens borgere fanget opp historien om "det tapte klokkespill". Ørnulf Th. Myklestad har mange ganger krysset Stortorvet og drømt om klokkespillmusikk fra Domkirkens tårn. For en tid tilbake tok han kontakt med klokkestøper Ole Christian Olsen Nauen og domprosten. Myklestad har nå gitt Domkirken en gave på 2 millioner kroner til bygging av et klokkespill. Som klokkenist i hovedstaden synes jeg det er fantastisk og rørende at den gamle drømmen om et klokkespill nå ser ut til å bli en realitet. Myklestads gave gir mulighet for et tre oktavers instrument på 36 klokker, elektrisk overføring fra keyboard samt automatikk.

I sakens anledning tillater jeg meg å komme med følgende faglige innspill:

Et klokkespill er i prinsippet et konsertinstrument. Klokkenisten benytter et såkalt stokkeklaviatur hvor tangentene er direkte forbundet med klokkenes kolv via tråder og vinkler. Et fotografi og en skisse på siste siden av dette brev viser både stokkeklaviaturet og mekanikken. Klokkenisten har full kontroll over hver enkelt tone og dermed optimal uttrykksfrihet i spillet. Som på andre instrumenter har man en unik mulighet for dynamikk. Variasjon av anslaget bestemmer klangens styrke og kvalitet. Et klokkespill defineres som konsertklokkespill dersom det har en omfang på minst to oktaver samt mulighet for manuelt spill via stokkeklaviatur. Det finnes i dag ca 600 konsertklokkespill i 20 land. Instrumentene i Molde Domkirke, Nidarosdomen, Stavanger Domkirke, Sandefjord og Bragernes kirke samt Oslo Rådhus defineres alle som konsertklokkespill. I tillegg finnes klokkestøper Olsen Nauens transportable konsertklokkespill.

Via urverk og automatikk kan et klokkespill også besørge kvarterslag og timeslag samt avspille ritorneller, dvs. små melodier tilknyttet timeslagene. Helt andre prinsipper må legges til grunn for komposisjon og spill. Ritornellspill regnes som en del av urverket og har liten rytmisk fleksibilitet. Automatikken fratar enhver form for musikalsk uttrykk idet alle klokkenes anslås med samme styrke. De største klokkenes gir mest lyd og overdøver de mindre. Ingen mulighet gis for melodiføring i diskanten med akkompagnement på de dype klokker. Det blir med andre ord ikke anledning til å uttrykke seg musikalsk på en slik måte at tonens styrkegrad og anslag varieres. Dette blir også resultatet av et klokkespill kun med elektrisk overføring.

Stortorget, Kirkeristen og Domkirkens tårn byr på ypperlige konsertforhold både når det gjelder akustikk og miljø. Jeg vil gjerne arbeide for å skaffe midler nok til å utruste klokkespillet med stokkeklaviatur slik at det også fremstår som et seriøst musikkinstrument og kan føyes inn i rekken av konsertklokkespill.

Det nye klokkespillet i Oslo Rådhus, tilsetting av byens første klokkenist og de nye klokkespillkonsertene fra Rådhuset har gjort at Nordisk selskap for campanologi og klokkespill legger sin konferanse til Oslo i 2003. Verdensforbundet av klokkenister - World Carillon Federation - legger sin verdenskongress til Oslo sommeren 2004. Ved disse anledningene settes Oslo på verdenskartet hvor det er vesentlig at det kommer til å stå respekt av så vel norsk klokkestøpningskunst som musikalsk utøvelse på et klokkespill. På grunnlag av disse evenementer er det også på sin plass med et konsertklokkespill i Domkirkens tårn.

Når byen nå har en av landets kvalifiserte klokkenister i sin midte vil jevnlig bruk av instrumentet være garantert for fremtiden. Jeg vil gjerne utvikle en tradisjon for klokkespillkonserter også i Domkirken. Dette kan skape interesse for instrumentet blant unge musikere slik at nye klokkenister vil videreføre tradisjonen med klokkespillkonserter til glede for Oslo by og landet for øvrig.

Klokkespillet vil finne sin naturlige plassering som et lanternespill i spiret over den gamle brannvakten. Et klaviatur bør plasseres i brannvakten for å skape kortest mulig overføring mellom tangenter og klokker. Brannvakten er i dag et "sovende" museum. Dersom klaviaturet får sin plassering i dette rommet revitaliseres museet slik at flere kan få glede av det. Dette vil også være av historisk interesse i det man går tilbake til den eldste tradisjon der tårnvekkerne hadde ansvar for klokken. Før tårnurverkenes utvikling gikk vekteren opp i tårnet og slo timeslagene på klokken. Etter hvert økte antall klokker i tårnene – først til fire. Det internasjonale ordet for klokkespill – *carillon* – kommer antakelig av *quadrillione* som betegner en samling av fire gjenstander. Med flere klokker kunne man forberede borgerne på timeslaget med en liten melodi – et *ritornell*. Vekterne ble de første klokkenister når ritornellene utviklet seg til små konserter på klokkespillene. Først når det nederlandske brødreparet Hemony på 1650-tallet fant frem til kunsten å stemme klokker begynte man for alvor å spille klokkespillkonserter. Etter hvert ble tårnurverkene mer avanserte og kvarter- og timeslag samt ritorneller kunne utføres automatisk. En remisens fra vokterens tjeneste finnes i de klokkespill hvor små mekaniske dukker kommer frem og slår timeslagene på en klokke. Dog lever klokkespillkonserterne videre via drøyt 400 klokkenister og andre entusiaster over hele verden.

Det mekaniske tårnurverket i Domkirkens tårn fra 1718 er et av landets eldste i drift. Uret har de siste årene vist sterk egenvilje og timeslagene er satt ut av funksjon. Med det nye klokkespillet ville tradisjonen kunne hentes opp igjen til glede for alle som ferdes på og rundt Stortorvet.

Jeg inviterer gjerne til en demonstrasjon av klokkespillet på Oslo Rådhus.

Vennlig hilsen

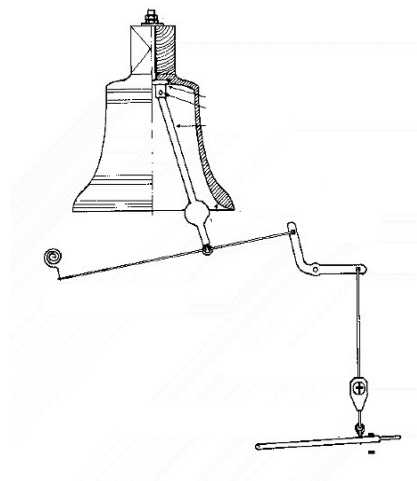
Vegar Sandholt

Klokkenist

Vedlegg: uttalelse fra klokkenist Peter Langberg, rektor ved Løgumkloster kirkemusikskole/Den skandinaviske klokkenistskole
Dette brevet er sendt Oslo Domkirke og klokkestøper Ole Christian Olsen Nauen

stokkeklaviatur i Nørrelandskirken, Danmark

skisse over mekanikk mellom tangent og klokke